

Ödegårdar och utarmade folk

Ur boken Vargatider på Stångenäset

Utgiven 1965 av Sven Rydstrand

Etter Bohusläns införlivning med Sverige år 1658 kom nästan hela landskapet att bli mer eller mindre utarmat. Detta berodde kanske främst på att den svenska regeringen pålade allmogen alltför höga skatter, samt förbjöd en del av de tidigare näringsfången, t.ex. fraktfarten och hummerfisket. Särskilt märkbar blev därför nöden på Stångenäset, där dessa näringars utövare var många, och där bönderna inte förmådde föda sig endast på sina små jordbruk.

En rad svåra missväxtår under slutet av 1600-talet bidrog därtill mycket för att förvärra situationen. Det berättas bl.a. om hagel och andra svåra oväder, som totalt förstörde grödan på många gårdar.

De så gott som ständiga krigen krävde också en stor del av den manliga befolkningens insats. Ofta blev det mångenstädes blott kvinnor och barn, som måste sköta gårdarna. De utplacerade dragonerna och ryttarna bidrog knappast till att göra situationen ljusare, då dessa i allmänhet var påträngande och ville köra bort bönderna från gårdar och hus.

Domböckerna från denna tid översvämmas därför av uppgifter om ödegårdar och förfallna hus på Stångenäset. Nedan följer några utdrag, som belyser situationen.

Den första uppgiften rör gården Skorve i Bro socken och är från år 1664:

"Ingrid Joensdotter, Swens efterlåttna änka i Skorve, andrager att hon för armodis skull icke förmår åtaga sig något gårdsbruk eller underhålla sina barn. Förfrågar, om hon måtte tillåtas, att hon pantsatte arvejorden i Skorve, 1 och 1/2 sättingar, till Swenning Engelbrektsson, vilket hon ville använda till sina barns underhåll och skolegång. Swenning beviljades panta sina broderbarns arvejord för 8 daler, och skall barnens förmyndare göra reda för penningarna, att de till barnens nytta bliva anlagde."

Detta är första gången, som ordet "*skolegång*" nämnes bland landsbygdens folk här på orten. Troligen fanns det någon lärd man, som höll skola i någon gård och lärde barnen läsa och skriva.

År 1664 besvarade sig länsmannen på Stångenäs över bönderna på de tre gårdarna i Ferlev samt Åkers och Uteby bönder, därför att de hade låtit en äng ligga öde. Bönderna svarade, att de inte hade fått tid till att skörda ängen, ty de hade måst arbeta på gården Brattön hos överstelöjtnant von Posth, som kommenderat dem. Men länsmannen sade att höet nu var uppruttet på ängen, och två lagrättsmän tillsattes, som skulle värdera skadan. Sedan skulle bönderna få svara därför och bota.

Änkan Hellgia Niellsdotter i Ferlef begärde år 1665 att få några års skattefrihet för den gård på Ferlef, som hon inköpt år 1659. Då hade gården varit en ödegård sedan länge. Men tingsrätten kunde ingen skattefrihet bevilja henne, *"emedan hon det förut ej hade sökt, då hon tog laga handel på gården"*.

Änkan Sidsella i Gröv meddelade år 1666 att hon under ett års tid hade brukat en fjärdedel av halva gården Gröv, sedan hennes mans död. Nu hade hon inte längre något att betala de hårda

skatterna med utan fick lämna gården och gå omkring och titta sitt uppehälle. Den andra halva gården brukades av en man, som hette Nills, men han måste avflytta 1665, varför hela gården nu låg öde och utan brukare.

Gården Biberg i Brastads socken ägdes år 1665 av en gammal och sjuk änka, som hette Johanna och som bodde hos släktingar på Kleva i Bro socken. Hon kunde för sin svaghets skull inte komma till tinget, men där begärde generalmajoren Rutger von Askenberg att få tillskifta sig gården Biberg mot att Johanna skulle få en fjärdedels mantal Röstigen på Orust i stället. Vid tinget vittnade Pedher och Swen i Kleva utan fullmakt, att de hade hört Johanna säga, att hon skulle vara väl tillfreds med generalmajorens anbud, såframt hennes dotter och dotterman Hans Andersson kunde få bruka och besitta gården Röstigen.

År 1666 androg befallningsmannen, "*välaktade Gudmund Pehrsson*", inför rätten att bonden Pedher Olsson hade odlat upp hälften av kronohemmet Knarrevik, som länge legat öde och var ruinerat. Pedher Olsson fick det goda betyget, att han hade väl skött gården och byggt hus därpå, men han önskade att få njuta några års skattefrihet. Han hade det nämligen fattigt och resterade med skatten för år 1663 och 1664. Men i stället tog kronan och skänkte hela gården till generalmajoren Askenberg år 1665. Det tyckte både länsmannen och nämnden var en dålig belöning åt Pedher Olsson för hans flit.

Vid samma tillfälle besvärade sig också nyssnämnde kronans befallningsman över att kvinnfolket Rangella Joensdotter brukar och besitter en fjärdedel av kronohemmet Öhr i Lyse socken. Hon resterade nämligen med utskylderna till kronan för åren 1663, 1664 och 1665. Hon hade inte alls något att betala med nu, ty länsmannen hade varit hos henne och tagit allt vad hon ägde för tidigare års skulder.

Därtill hade han också föreslagit att gårdsbruket skulle tagas ifrån henne, och det hade redan skickats dit en dragon, som skulle bruka och bebo gården. Men Rangella beklagade högeligen sitt armod. Hon hade övertagit gårdsbruket efter sina föräldrar och skulle helst av allt velat bo kvar, om inte kronan med sina höga skatter drivit henne bort därifrån.

Stort bättre var det inte för änkan Anna i Backa, Brastad. Hon ägde en liten gårdsdel i Backa, och tillsammans med sin granne, bonden Olle i Halls, skulle hon utrusta en soldat. Det kostade 11 daler om året, och de pengarna kunde hon omöjligen komma ut med. Hon fick på tinget nedsättning med hälften. Resten skulle hon betala på två år.

Att dragoner, ryttare och andra kronans karlar, som pockade på att få boställen på landet, gjorde allt vad de kunde för att köra bort de gamla bönderna, bevisas av många handlingar. År 1666 gällde det gården Groröd i Brastads socken. År 1661 hade Bryngel, som bebodde gården där, bytt bort gårdsbruket till Hendrik i Sämstad och fått gården Sämstad i stället. Men han talade inte om att gården var utsedd till mönsterskrivareboställe.

År 1667 kom emellertid mönsterskrivaren Eskil Pehrsson och meddelade att han själv ville övertaga gårdsbruket på Groröd, "*som är ett halft kronohemman och honom på sin tjänst förunt är*". Då bodde det en ny åbo på gården. Han hette Oluf Hallwardsson, och han uppvisade ett kontrakt, som han med mönsterskrivaren tidigare hade ingått, och som innehöll en bestämmelse om att Oluf skulle få sitta orubbad på gården. Men det gällde inte. Oluf klagade däröver, ty han hade i fem års tid skjutsat mönsterskrivaren gratis och gett honom mat och dricka m.m. Mönsterskrivaren fick dock ge Oluf 8 daler för omak och annan kostnad.

"Sedan må Eskil efter Kongligt tillstånd själv bruka sitt assignerade hemman det förstkommande år och Oluf vika därifrån".

Tidstypisk är också följande berättelse från samma ting rörande en annan utkastad bonde på Groröd:

"Eljest anklagas Eskil och Oluf för att de för någon tid sedan efter överstelöjtnantens befallning med dragonens tillhjälp utkastat Hans Asmundssons egendom på marken, slagit skorstenen ned och gjort ännu mera övervåld, på det Oluf allena skulle få behålla gården. Eskil och Oluf kunde detta icke förneka, men de sade att det var skett med överstelöjtnantens tillåtelse. Så emedan detta utan rätt och dom skett är, ty avsades att Eskil och Oluf botar därför vardera 8 örtugar och 13 marker till kronan och giver Hans Asmundsson efterlåtna arvingar 3 riksdaler, för det som Hans av sitt gods mist hade samma gång."

Kronohemmanet Ödsmål i Brastads socken låg öde på 1660-talet. År 1670 meddelade kyrkovärden för Brastads kyrka, Pehr Engebrittsson i Barkedal, att han inte kunde få ut landsskylden från Ödsmål, som var nio sättingar korn årligen. Då bevittnade nämnden och allmogen på tinget i Broberg att halva gården Ödsmål hade legat öde under 5 års tid, och år 1669 låg en tredjedel av gården öde.

Ännu år 1682 låg större delen av Ödsmål öde. Det året begärde nämligen bönderna Per Aslagsson och Oluf Olufsson att få bosätta sig på gården och uppodla en tredjedel av den. Det berättades då, att husen där var mest förfallna och nedruttna. Åkern var snöd, liksom ängen. Skog fanns det inte alls. Bönderna fick tre års skattefrihet.

Att det mångenstädes var blott barn, som fick försöka sköta gårdar och djur, därom vittnar följande berättelse från tinget på Broberg år 1670:

"Monsier Wollmar Skilldt på överstelöjtnanten Wilh. Morit/ Posth vägnar kärar till bönderna på Skåne (nuvarande gården Skådene i Bro) Tolle, Beffwar och Sifwar, för att de hade tre små pigebarn, som körde i sommar hö på överstelöjtnantens gård Brattön. Och när de om aftonen redo bort igen, lopp en av överstens hästar efter stoet, som de hade med sig, och de stängde icke igen utan den fjärde grind. Och när hästen icke kom igenom, sprang han över en gärdesgård och rev ut inälvorna på sig."

Bönderna mente, att det kunna de eller barnen inte bättra, och barnen sade, att de stängde grinden, men hästen kom efter dem ändå, så när som igenom den fjärde grinden. Swen dragon sade, att han ropte, men de ville icke hålla, och dragonen gick och mötte hästen, men han kunde icke få densamma. Barnen sade, när de stängt grinden, så redo de fort sin väg. Rätten kunde icke döma bönderna skulle betala hästen, som käranden förmente. Ej heller kan med rätta finnas de skäl att barnen till hästens skada voro skyldiga."

På 1670-talet låg under många år hela gården Mjölberg i Bro socken öde. År 1682 begärde bondsonen Oluf Eriksson från Lersäter i Sanne socken, Sörbygdens härad, vid tinget på Broberg att få upptaga av ödesmål halva gården i Mjölberg. En del av gården hade då legat öde i 5 år och resten i 6 år. Ödesmålet hade förorsakats av att åborna hade dött utan att efterlämna arvingar. Och på den ena fjärdingen hade det tidigare bott en dragon, men när han blev utkommenderad i kriget, var det ingen som skötte jorden. Husen var nu alldeles nedruttna, och det fanns inte mer än en liten stuga, som någorlunda var beboelig. Åkern sades vara skälig, men ängen var för snöd. Skog fanns ingen utom litet enekratt till bränne. Oluf Eriksson fick tre års skattefrihet.

Samma år begärde bonden Harald i Mjölberg, som ägde en skattegård där, att få upptaga av ödesmål den fjärding på Mjölberg, som dragonen hade lämnat. Husen där var alldeles förfallna och bestod blott av en gammal lada och en loge utan tak. Åkern var skällig, men ängen var för snöd. Skog fanns ingen. Gärdesgårdarna var uppbrända.

På en gård vid Häller i Bro bodde 1681 änkan Marit. Hon var skyldig att betala till kyrkan nio sättingar korn årligen, men det hade hon ej förmått efter år 1677. Då begärde kyrkovärden till Bro kyrka, Thorsten Olufsson i Staxäng, att få ut skulden. Men häradets nämnd betygade, att änkan Marit för sin fattigdoms skull inte formade att betala något.

År 1681 begärde Lars och Oluf i Gröv att få upptaga av ödesmål tre fjärdedelar av hemmanet Gröv. Där hade halva gården legat öde under sex års tid. Det heter i protokollet, att ödesmålet var förorsakat av armod. En änka hade bott där, men hon flyttade åt Sörlandet. Och den andre åbon gick sin väg med tiggarestaven. Husen beskrives vara någorlunda, åkern skällig men ängen snöd. Skog fanns ingen utom till ved. Bönderna fick tre års skattefrihet, om de ville uppodla.

År 1681 ville kronan taga gården ifrån nämndemannen Anders Larsson i Fuglekärr och lämna den till en ryttare under ryttmästare Lejonrams kompani. Ryttaren hade också lovat att övertaga gården och bosätta sig där. Men Anders Larsson kunde bevisa, att det i själva verket var Bro kyrka, som var rätte ägare till Fuglekärr, ty hans förfäder hade skänkt gården till kyrkan.

Därför fick han själv årligen betala till kyrkan nio sättingar i landskyld för att få bruka jorden. Vid tinget vittnade också bonden Esbjörn i Rönningen, som var 60 år gammal, att Anders Larssons föräldrar i all deras livstid hade brukat gården. Och Hans i Önna, som var 40 år, vittnade efter sin faders ord, att det hade sagts för honom att Anders Larssons förfäder hade sedan urminnes tider brukat och bebott Fuglekärr.

Anders Larsson berättade själv att han före kriget hade ett brev i sin ägo, som var daterat år 1615. Däri berättades det att hans förfäder hade bott på Fuglekärr i all sin tid. Gården hade sålunda aldrig varit ur hans släkt, vilket och häradets nämnd tillsammans med tingsallmogen vittnade vara sanning. Rätten beslutade följande:

"Befinnes alltså samma jord av hans (nämndeman Anders Larssons) förfäder vara given till kyrkan. Och i följe av Kongl. Resolutionen tillätes Anders i Fuglekärr att samma hemman bruka och besitta. Vilket allt är remitterat till Hans Nåds General Major och Landshövding."

Gården Skåne (Skådene) i Bro socken låg öde under åren 1675–1681. Sistnämnda år begärde ett par bönder, kallade Tolle och Kiell, på tinget att få upptaga och bruka en fjärdedel av Skådene, som då räknades till ett halvt hemman. Samtidigt begärde ett par andra bönder, Påfwell och Asslag, att få uppodla den andra hälften av gården. Det berättades då, att husen på gården var skälliga, likaså åkern. Men ängarna var ganska skrala, och det fanns ingen skog. Ett års skattefrihet beviljades.

Militiehemmanet Skarstad låg öde under 6 år ifrån 1676. År 1682 begärde Hans Hansson och Per Andersson att få upptaga och bebo halva denna gård. På denna fjärding fanns det inga hus. Ödesmålet var förorsakat av att åborna hade dött. Åkern, och ängen var snöd och ringa, och skog fanns ingen.

Även den andra halva gården Skarstad hade legat öde sedan 1676. År 1682 bodde där kvartermästaren Erik Runsin, och han framförde vid tinget sin landbonde Esbjörn Olufsson, som ville upptaga en fjärding till på gården. Ytterligare en fjärding av Skarstad vill dragonen Anders Jonsson åtaga sig att uppodla, och han lovade kvartermästaren att han skulle uppbygga gårdens hus och skaffa en annan åbo i sitt ställe om han blev kommenderad ut i kriget. Någon skog fanns det inte heller på den sistnämnda gården, och åkern var snöd, liksom ängen.

Ännu omkring år 1700 synes nödläget för Stångenässets bönder inte nämnvärt ha förbättrats. Det året inlämnar nämligen kyrkovärden i Brastad, Anders Olsson i Tuntorp, vid tinget en längd på de bönder inom socknen, vilka för armods skull icke hade förmått betala kyrkans tionde. Och det är mörka bilder, som då upprullas ur böndernas liv i skuggan av Karl XII:s stolta bravader.

Sålunda berättade kyrkovärden att halva gården Gåseberg låg öde. För armods skull hade åbon Oluf Nilsson måst flytta ifrån gården år 1699, och då var han skyldig kyrkan 18 öre silvermynt. Men han hade lämnat efter sig någon vintersäd, och den hade kyrkovärden lagt beslag på för kyrkans räkning.

Om gården Hermansröd upplyste kyrkovärden, att åbon därstädes, som hette Oluf, likaså hade för armods skull gått ifrån gården och således lämnat den i ödesmål. Han hade blivit husman under Holma säteri. Den daler och fyra öre silvermynt, som han var skyldig till kyrkan, kunde han ej betala.

Åborna på hemmanet Lilla Tuntorp hade för några år sedan dött i armod och således lämnat gården öde. De var skyldiga 18 öre silvermynt till kyrkan, men det fanns ingenting efter dem, som kyrkan kunde ta.

Även åbon Oluf Nilsson på Brastads gård, som var skyldig en daler och 7 öre till kyrkan, hade för armods skull måst gå ifrån gården och lämnat den öde. Han kom dock åter några år senare som åbo på halva gården Brastad.

Profossen, som bebodde och brukade gården Västra Säm, hade för sin fattigdoms skull inte förmått uppså gårdens på våren år 1700. Därför hade han gått därifrån och lämnat hemmanet öde. Även gården Östra Säm, en gård på tre åttondels mantal, som betecknas som "*Trumslagarens hemvist*", blev icke uppsådd år 1700, ty trumslagaren tvingades att gå därifrån för armods skull.

Givetvis fanns det bland alla dessa utarmade folk även bönder, som stod sig bättre, så att de orkade betala sina höga skatter och således fick sitta kvar på gårdarna. Men det var inte lätt att få ha egendomen i fred på den tiden, då de norska fiendefartygen härjade längs kusten och plundrade gårdarna, där de kunde komma åt.

Sålunda berättade nämndemannen Madz Andersson i Näverkärr på tinget i juli år 1717, hurusom några norska fartyg en kort tid förut hade kommit in till hans gård Näverkärr på Herrenäset och landstigit samt gått upp i hans hus och totalt utplundrat det. De norska krigarna tog med sig bort till fartyget allt som fanns i huset av kläder och matvaror. Det kunde värderas till omkring sjuttio daler silvermynt, och genom denna sorgliga händelse påstod sig

nämndemannen ha blivit totalt ruinerad och utblottad. Han anhöll därför om häradsrättens attest om överfallet, så att han kunde söka någon ersättning hos höga överheten.

Häradsrätten skrev också en attest om saken. Men om det blev någon ersättning att få för Näverkärrsbonden, har inte kunnat utrönas. Det är dock högst otroligt att så blev fallet. Ty sådana överfall och plundringar var mycket vanliga på den tiden, och pengar fanns inte till allt. Särskilt hårt tycks moder Svea ha hållit om pungen, när det gällde hennes styvbarn, det arma folket i Bohuslän.

En intressant strid kring en liten gård finns bevarad i ett protokoll från år 1715. Den gäller den lilla gården Skredshälla, belägen på gränsen emellan Brastads och Lyse socknar:

"Vid tinget på Mellby förlidet år 1714 den 8 februari förehades ett tvistemål om det stycke mark emellan kronorusthållet Ryk och gymnasia-frälsehemmanet Häggvald, Skredshälla benämnt, vilket pretenderades av kronobetjänterna att vara Ryk tillhörigt, men av gymnasiabefallningsmannen påstås vara samfällad mark och mulebete.

Denna sak blev då uppskjuten, emedan gymnasiabefallningsmannen salig Abraham Wäfwär, föremote att uti gymnasia handlingar, som ligga i Göteborg, torde finnas några dokument, som kunna giva underrättelse och upplysning i saken, varom han ville eftersöka.

Men meddelst salig befallningsmannens dödliga avgång och innan någon annan befallningsman blev för gymnasia gods förordnad, har saken inte kunnat företagas förrän på förlidet vinterting den 8 februari blev på den då tillkomne befallningsmannen välaktad Johan Fehmans begäran slutat, att eftersom han så nyligen var kommen i tjänsten och dymeddelst var alldeles okunnig om saken, att honom lämnades råderum till nästa ting för att han skulle få göra sig underrättad uti saken och uti gymnasia handlingar söka, om där skulle finnas något besked härom, jämväl att en syn på tvisteplatsen den 27 maj blev beramad.

Men genom herr befallningsman Fehmans sjukliga tillfälle kom saken åter att stanna av. Förutom att häradshövdingen med nämnden och kronobefallningsmannen Hans Gråa samt kaptenen vid dragonerna, ädel och manhaftig Hans Ruda, voro på tvisteplatsen och togo den i översyn.

Nu infann sig här på tinget på kronorusthållet Ryks vägnar regementsauditören välborne herr Jacob Bartholm och på gymnasiiehemmanet Häggvalds vägnar befallningsmannen Johan Fehman. Då andrager herr auditören, att såsom på tinget år 1714 den 8 febr. finnes vara antaget av gymnasiabefallningsmannen Wäfwär, att han i ungefär 29 år hade tjänat gymnaset, och under den tiden hade ingen landskyld varit utgiven av Häggvalds åboer till Ryks, och därför påstått att det måtte bevisas, det Ryk hade någon pretention därtill, förty att han är främmat med saken och obekant med landskyldens utgivande. Då svarar herr auditören därtill, att kanhända ingen landskyld varit under dessa 29 år utgiven av Häggvaldsborna.

Så har detta förhållande orsakats av att det på Ryk bodde en man, som blev utarmad och lämnade gården i ödesmål och i åtskilliga år låg öde intill år 1681, då hemmanet blev förmedlat till ett hälft. Emellertid var det då ingen som fordrade någon landskyld för detta Skredshälla, och sedan kom tvenne bönder därpå, som ej hade någon underrättelse om denna landskyld och därför ej fordrade densamma. Men när Ryk år 1685 blev indelt och antaget till en halv dragonestom, tillsammans med herr befallningsmannen Göran Engelbrektssons halva gård Ed i Bro socken, begynte denne strax tala på samma landskyld, som är en halv tunna

malt årligen, och till den änden till tvenne ting lät instämman sal. befallningsmannen Wäfwär, den ena gången i Broberg och den andra gången i Härstad. Men Wäfwär ingen gång komparerade utan endast bönderna på Häggvald. Sedan har han inte velat söka därpå, eftersom han ej trodde sig kunna få ut något av Ryks bönder för deras oförmögenhets skull, som 1714 års protokoll utvisar. Sedan har han också försålt gården Ryk till åborna där.

Av samma protokoll framgår ock, att en man, Christen Larsson i Gåseberg då efter avlagd ed vittnade, att hans svärfader Oluf Olufsson bodde på Ryk. Då gav Häggvaldsborna varje år en halv tunna landskyld för Skredshälla, vilket hans avlidna hustru Börta Olufsdotter för honom hade sagt, och han hade jämväl sett att samma landskyld av Häggvaldsborna blev utlagd. Vidare vittnade på samma gång Swenning Hansson i Brastad, att han intet vidare vet om denna landskyld än att det allmänt talas av folket på landet att Häggvalds åbor gav landskyld till Ryk för Skredshälla. Förmenar alltså herr auditören, att fast det inte har varit utgivet någon landskyld från Häggvald till Ryk under de 29 år som Abraham Wäfwär varit befallningsman, så har den likväl funnits och varit fordrad, och därför förmenar han, att denna egendom hör till kronans egendom Ryk.

Herr befallningsman Fehman påstår att herr auditören må bevisa, att Skredshälla ligger till Ryk och att Häggvalds åbor haver givit landskyld därför till Ryk. Då framviste herr auditören ett brev från befallningsmannen Göran Engelbrektsson, som han haver skrivit i dag, däri han bland annat berättar att vid tinget i Härstad på häradshövdingen Sparrskiölds tid, skall denne på befallningsmannen Petter Kalls förfrågan hava tillstått, att de gav till Ryks åboer en halv tunna korn.

Nämndemannen Börje Nilsson i Djupedal vittnade efter avlagd ed, att han var på tinget i Broberg, då Häggvalds åbor var instämnda för denna sak. Då frågades dem, om de icke ville utgiva den, varpå en man, Jacob Helgesson, som nu är död, svarade, att han giver ingen landskyld de må göra av sin jord var de vilja. Eljest hade han nog hört att det talas bland folk om att Häggvalds åbor betalar landskyld till Ryk för Skredshälla.

Nills Björnsson i Groröd, gift man, vittnade efter avlagd ed, att hans farbroder, Anders Torgudsson i Häggvald, hade betalt landskyld till Ryk, men då han inte mer ville betala den, blev han stämd till tinget. Då sade de ifrån sig marken Skredshälla och ville intet mera ha med den att beställa.

Vidare andrager herr auditören, att salig befallningsman Wäfwär såväl som nuvarande befallningsmannen äro på tvenne tinglämnade råderum och tid att efterse uti gymnasie handlingar, om någon upplysning till sakens avgörande kunde finnas, och likväl har något sådant av befallningsmannen Fehman ej kunnat framtagas, och om en sådan härefter kommer fram, så bliver den inte gillad.

Vidare uppviste herr auditören en attest, som en fattig men ärlig och oberyktad man benämnd Oluf Sifwersson på Malmö ö uti nämndemannen Madz Anderssons i Näverkär samt de ärlige män Madz Jacobsson i Skäleryr och Hans Månsson i Holmeröd närvaro och påhör haver utgivit, så lydande: Att dess broder, Knudt Sifwersson, bodde på Stora Häggvald och då gav han och hans grannar årligen på Häggvald gårdar till Kjäll och hans grannar i Ryk en halv tunna malt till mulbete, vilket han med sin sannings ed vill bekräfta.

Länsmannen välaktade Anders Dahlin blev nu ifrån tinget utskickad till samme Oluf Sifwersson, som tillstod samma sin utgivna attest men förmådde för sin skröplighets skull inte komma hit till tinget.

Herr befallningsmannen Fehman framställde den ärlige och beskedlige Christen Olufsson i Torp, en man om sina 63 års ålder, till vittne. Han berättar efter avlagd ed, att hans fader talte om för honom och sina barn om aftonen när de sutto i deras rolighet, att Sörenson i Häggvald förde till hans fader Oluf Olufsson, som bodde på Ryk, en halv tunna landskyld var julafton, och var gång han kom med denna landskyld, sutto de och drucko om aftonen. Då sade Anders Sörenson till Oluf Olufsson: *”Nu giver jag ingen mera landskyld. Du råder själv, sade Oluf, då tager jag mitt igen. Så tag det, där det är”*, svarade Anders.

Herr auditören anhåller att Häggvalds åbor måtte förbjudas att befatta sig med detta markstycket och lämna det till Kungl. Maj:ts gård Ryk, att åborna därpå må därav göra sig nytta, jämväl att Häggvalds åbor må åläggas att betala den landskyld, som de förhållit, samt plikta för att de nedhuggit och onyttig gjort den gärdesgård, som Ryksborna givit Oluf Hansson tillstånd att uppsätta på det omtvistade markstycket att därav inhägna något till ett torpställe, samt betala expenser efter ingiven räkning till 86 daler, 24 öre, eftersom de varit orsak och upphov till denna aktion.

Herr befallningsman Fehman föregiver att Häggvalds åbor hava icke lång tid bebott dessa gårdar, och de var okunniga om denna landskyld förmodar han att de bör befrias från plikt och de gångna årens landskyld.

Rätten ansåg slutligen att Skredshälla borde tilldömas kronogården Ryk. Resolutionen lyder till sina huvudsakliga delar på följande sätt:

”Såsom tvist uppstått emellan åborna på det halva kronorusthållet Ryk i Brastads socken, Nills Toresson och Hans Jonsson, å ena sidan, och åborna på gymnasie-frälsehemmanet Häggvald i Lyse socken, Oluf Hansson, Anders Nilsson, Oluf Hansson, Anders Torgudsson, Engelbrekt Nilsson, Oluf Sörenson, Anders Hallwardsson och Oluf Nilsson, å den andra sidan, om ett stycke mark, Skredshälla benämmt, vilket Ryks åbor och rusthållare velat sig allena under deras rusthåll tillägna och därför låtit Oluf Hansson i Tänum detsamma inhägna och till ett torpställe kultivera, men Häggvalds åbor vilja förklara det för en samfällid egendom med Häggvald, varför de nedhuggit den av Oluf Hansson uppsatta gärdesgården, vilken sak på åtskilliga ting varit förehavd.

Häradshövdingen och nämnden har den 27 maj varit på tvisteplatsen uti kaptenen Hans Rudas och Kronobefallningsmannen Hans Gråa närvaro och den tagit i ögonmärke. Befinnandes då, att Norra Häggvalds åbor hava en kvarndamm på detta Skredshälla och nedanför på deras egen grund en mjölekvärn, samt fanns även rester och grundvalar efter en förfallen stengård och åtskilliga diken, som syntes utgöra skillnad emellan Ryk och Häggvald och jämväl göra sockenskillnad emellan Brastad och Lyse socknar, inom vilken Brastads socken samt på Ryks gårds sida detta Skredshälla är beläget.

Av föregående skäl kan rätten icke rättare skönja, än att detta markstycke Skredshälla bör lyda och underlyda det halva kronorusthållet Ryk i Brastads socken, och Häggvalds åboer sig intet hava att i någon måtto därmed sig befatta efter denna dag. Böra jämväl Häggvalds åboer, som hava sin kvarndamm på detta Skredshälla grund och av samma gårdars åboer varit givet en halv tunna landskyld, betala till Ryks åbor den innehållna landsskylden för de sex år, som rusthållarna Nills Toresson och Hans Jonsson suttit på Ryk och för detsamma

rustat, samt uppsätta den nedhuggna gärdesgården eller ock betala därför 10 daler silvermynt, så ock betala i expenser till dem som den 27 maj varit på synen samt Ryksborna med Oluf Hansson i Tänum 40 daler, 22 öre silvermynt. Men vad plikten vidkommer, tycker rätten dem intet kan pålägga, eftersom de varit därtill av sin salig förman Abraham Wäfwer efter sitt eget tillstående kommenderade och anbefallte."

Gymnasiebefallningsmannen Johan Fehman opponerade sig emellertid emot domen och sade sig vilja anmäla densamma till omprövning i Lagmans rätten. Hur det gick där, förmåler dock inte tillgängliga protokoll.

Angående en gård på Medby i Bro socken berättar domboken följande år 1710:

"Förre kyrkovärden till Bro kyrka, välaktade Hans Persson i Mellby andrager att åbon på fjärdeparten av övre gården Medby, Lars Een, har blivit så utarmad, att han nu i våras måste gå ifrån sitt bruk med käpp och stav och icke hade det som han en gång kunde mätta sig av. Densamme innestår och resterar med 1706, 1707 och 1708 års tionde till Bro kyrka, som är årligen % dels skäppa korn eller 15 daler silvermynt i penningar, vilka medel kyrkovärden för Eens fattigdoms skull icke kunnat utbekomma. Nämndemännen Oluf Jonsson i Broberg och Herman Aslagsson i Björneröd intygar, att hos bemälte Lars Een på övre Medby inte fantes så mycket som huserötan kunde betalas med."

Redan i slutet av Karl den tolfte tid, då penningbristen blir särskilt svår, börjar den svenska regeringen försälja en del kronogods för att få in medel. Det är intressant att iakttaga, att en del bönder även på Stångenäs då tycks ha så pass gott om pengar, att de kan inlösa sina gårdar, vilka ibland betingar rätt höga priser, beroende på att både präster och andra herremän ville åt dem.

År 1715 försälde kronan sålunda en del gårdar i Bro och Brastads socknar. Rönningens gård, som var ett fjärdedels hemman, utbjöds först. Bonden Nills Andersson i Rönningen erbjöd sig att inlösa denna gård för 30 daler silvermynt. Och häradets nämnd intygade att gården ej var mera värd. Ty hemmanet hade blott mager sandjord till 4 tunnors utsäde, och endast 10

pallmar hö kunde bärgas av ängen. Skog fanns till husbehovsbränne samt till stängselvirke. Dessutom ägde gården en liten bäckekvarn, som kunde användas vid stor flod höst och vår. Nills Andersson fick alltså gården för 30 daler.

Gården Störreberg övre, som också var en fjärdedels kronohemman, försålles även år 1715. Prästeänkan Ingeborg Knutsdotter-Giedda på Skådene bjöd 45 daler silvermynt för denna gård, och bonden Hans Olufsson i Mjölberg bjöd 50 daler. Men schoutbinaten Oluf Knape-Strömstierna på Vese, som också ville ha gården, bjöd 65 daler. Då bjöd Hans Olufsson 75 daler, och så fick lian gården. Men det var verkligen ett högt pris.

För kronogården Nedre Störreberg, som var .% dels hemman, bjöd bonden Anders Jonsson vid samma tillfälle 40 daler silvermynt. Oluf Knape-Strömstierna bjöd då 50 daler. Rätten ansåg dock, att gården borde kunna ränta 60 daler och ville ha den summan. Ingen ville dock bjuda så högt, varför Anders Jonsson fick gården för 50 daler.

För Knarreviks kronogård i Brastad bjöd Oluf Knape-Strömstierna vid samma ting 30 daler silvermynt. Klockaren Anders Rasmusson i Norrkila bjöd 35 daler. Då bjöd Oluf Knape-Strömstierna 40 daler och fick alltså gården, som rätten ansåg ej vara mera värd.

För Lysekils kronofiskeläge bjöd vid samma tillfälle kyrkoherden Andreas Bornander i Bro 50 daler silvermynt, men Oluf Knape-Strömstierna på Vese bjöd 55 daler och fick alltså hela fiskeläget för den summan.

Från år 1723 finns följande protokoll angående gårdarna Mjölberg Norr och Bjälkebräcka i Bro socken:

"Befallningsmannen Hans Gråa anmälde för rätten att fjärde korpralsbostället vid Stångenäs och överstelöjtmantens kompani av Bohuslänska Dragone-regementet Mjölberg Nohlgården, ifrån ett helt till tre fjärdedelar förmedlat, och Bjälkebräcka, ett fjärdedels hemman, båda i Bro socken och Stångenäs härad belägna, är indragna till Kronan och dymedelst i anledning av Kungl. Maj:ts resolution uppå allmogens besvär anno 1719, § 3, kommer att till skatte försäljas. Begärandes att berörda hemman måtte nu värderas, och för den händelse att nuvarande åbor icke skulle åstunda att dem inlösa, de måtte till de mestbjudande utjudas.

Efter föregången undersökning blev nu av nämnden intygat, att dessa hemman en fjärdings väg ifrån varandra är belägna, fyra mil ifrån Uddevalla landsvägen. Hus och gärdesgårdar på Mjölberg är mycket förfallna, emedan hävden i tre år legat öde, åkern ensädesjord, till en del lera och röd femma, ävensom till årligt utsäde åtta tunnor, ängen tuvig hårdvall med bärris övervuxen, mager och vidlyftig att bärga, giver i medelmåttig årsväxt sex pallmar till en del orent hö, ingen trä- eller humlegård, nödtorftig kålgård, en liten beteshage tillsammans med södra Mjölberg till kalvar, ingen vidare skog mer än små buskar och enar, inte tillräckligt till nödtorftigt bränsle, fiskevatten i stora saltsjön allenast med snöre, emedan åbornas ägor endast med en smal remsa går ned till sjöstranden, varest är så grunt att ingen båt kan brukas. Ingen kvarn eller kvarnström finnes. Magert mulebete.

Husen och gärdesgårdarna på Bjälkebräcka är försvarligt underhållna. Åkern är ensädesjord, blandad med sand och lemjord. Utsäde två och en tredjedels tunna. Ängen torr och mager, största delen stenig och är fylld med sandhögar, giver i medelmåtteig årsväxt 4 och 4/5 dels pallmar hö. Trä- eller humlegård finnes ej, nödtorftig kåltäppa, ingen beteshage. Ingen vidare skog än litet al och björk samt ener till nödtorftigt bränsle. Intet fiskevatten,

ingen kvarn eller kvarnström. Magert mulebete tillsammans med grannarna i Hallind, Grov och Skärstad.

Med hänsyn till dessa värderingar finner tingsrätten att besittningsrätten till hemmanet Mjölberg kan vara värd högst 60 daler silvermynt, och Bjälkebräckas besittningsrätt kan kosta högst 35 daler. Åborna Engelbrekt Nillsson och Tomas Börgesson i Mjölberg samt föravskedade korpralen Anders Bäckman i Bjälkebräcka tillfrågades, om de ville dessa innehavande hemman sig inlösa och tillhandla. Vartill både Tomas Börgesson och Anders Bäckman sade sig vara sinnade."

Någon försäljning av kronogården på Mjölberg kom dock inte till stånd förrän år 1760, då den ovan nämnda åbon Tomas Börgesson tillöste sig densamma.